

Печко Н. М. – кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
факультету міжнародних відносин
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Чи існує вторинна мовна особистість?

У період стрімкої глобалізації та швидкісного розвитку міжкультурного спілкування, проблема володіння іноземними мовами виходить на перший план. Методисти провадять пошуки оптимальних шляхів опанування нерідної мови, теоретики теорії комунікації, зокрема й міжкультурної, захищають положення мовних універсалій та культурних стереотипів, а лінгвісти-когнітологи намагаються виокремити та охарактеризувати основні концепти тієї чи іншої мови. Водночас значну увагу привертає дослідницька практика лінгводидактиків. Сучасна наукова парадигма лінгвістичних, зокрема й лінгводидактичних досліджень оперує низкою ключових понять, серед яких *мовна особистість* (МО) займає чи не перше місце. Поряд з цим науковці також вживають термін *вторинна мовна особистість*, апелюючи до лінгво-когнітивного простору індивіда, який, опановуючи іноземну мову, розмовляючи нею, перебуваючи в нерідному культурно-мовному середовищі, послуговується вторинною мовною “картиною світу” та усім вторинним, що стосується структури МО.

Мета роботи – проаналізувати термін *вторинна мовна особистість* та з’ясувати концептуальну та науково-методологічну обґрунтованість його вживання.

Лінгвісти неоднозначно трактують поняття вторинної мовної особистості. Якщо звернутись до передісторії його термінологічного творення, то варто зазначити, що поняття *мовної особистості* було підготовлено низкою лінгвістів – Й. Вейсгербером, В. Виноградовим і введено Ю. Карауловим, який виокремив три рівні мовної особистості: *вербально-семантичний*, що передбачає володіння повсякденною мовою і вимагає знання лексичних одиниць, об’єднаних семантико-асоціативними сітками; *когнітивний*, одиницями якого є поняття, ідеї, концепти, на базі яких у кожній мовній особистості формується більш або менш упорядкована, систематизована „картина світу”, що власне й відтворює ієрархію цінностей мовця; *прагматичний* – охоплює мотиваційний аспект

мовленнєвої поведінки і включає комунікативну мету, мотиви, інтереси, установки й інтенціональності [3, с. 53].

Поняття *вторинної мовної особистості* пов'язане насамперед з сучасною теорією та методикою навчання іноземної мови і визначається як сукупність здатностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, що передбачає адекватну та повноцінну взаємодію з представниками інших культур. За означенням Н. Гальскової, процес становлення вторинної мовної особистості повинен обов'язково передбачати формування „картини світу”, що є властивою носіям мови, та має бути спрямованим на залучення до концептуальної системи чужого лінгвосоціума”. Поняття „вторинна мовна особистість” використовується в психолінгвістиці, міжкультурній комунікації, методиці навчання другої мови (Н. Гальскова, В. Карасик, О. Леонтович, І. Халеева), проте однозначного тлумачення не існує. Так, на думку І. Халеевої, вторинна мовна особистість – це мовна особистість, формування якої відбувається в процесі навчання другої мови, має специфічне, вужче трактування, аніж розглянуте в лінгводидактиці. Воно базується на залученні через нерідну мову не тільки до вторинної мовної системи, але й до концептуальної картини, у межах якої відбувається становлення національного характеру й менталітету носія мови. Таким чином, вторинна мовна особистість – це сукупність рис людини, яка передбачає оволодіння вербально-семантичним кодом мови, що вивчається, тобто “мовною картиною світу” носіїв цієї мови, і концептуальною картиною світу, що дає можливість людині зрозуміти нову для неї соціальну дійсність [1, с. 68].

Подальші дослідження мовної особистості спричинили появу ряду суміжних понять: “людина, яка говорить” (*homo loquens*), “комунікативна особистість” (В. Красних), “мовно-культурна особистість” (О. В. Яценков), “етносемантична особистість” (С. Воркачов), “елітарна мовна особистість” (О. Сиротиніна), “мовна особистість західних та східних культур” (Т. Снітко), “емоційна мовна особистість” (В. Шаховський) та інші [2, с. 162; 5, с. 56-57]. Майже усі наведені та ненаведені тут визначення різних видів мовної особистості містять поняття “компетенція”. Зі свого боку, компетенція – це загальне поняття, яке конкретизується рядом різних компетенцій: мовна / соціолінгвістична / іллокутивна / стратегічна / паравербальна / лінгво-культурна / міжкультурна / лінгвістична / вербально-когнітивна / вербально-комунікативна [4, с. 231]. На нашу

думку, *мовна особистість, вторинна мовна особистість і мовна компетенція* – це взаємозв’язані та взаємозалежні поняття, а структура МО майже дзеркально відтворюється структурними компонентами комунікативної компетенції. Це наштовхує на думку, що говорячи про формування *вторинної мовної особистості*, лінгвісти ймовірно мають на увазі формування *вторинної мовної компетенції*. Відтак, чи правомірно говорити про існування вторинної МО, адже дискусійним видається існування множини відмінних лінгво-концептуальних світів. Звичайно, кожен з нас має власну “картину світу”, але попри лінгво-культурні відмінності, навряд чи можна говорити про їх кардинальну протилежність. З іншого боку, опановуючи іноземну мову, ми здобуваємо певний мовний та культурний досвід, який збагачує наш власний індивідуальний когнітивний простір. На цьому тлі розмежування на первинну та вторинну мовну особистість видається науково-штучним. Однак не все так однозначно.

Оскільки дослідження мовної особистості, підкріплені антропоцентричним підходом, знаходяться у міждисциплінарній площині та характеризуються значною багатовекторністю, цікавими у новітній лінгвістиці є наукові пошуки психолінгвістів, які досліджували чи відбувається роздвоєння особистості у людей, які володіють різними мовами. Фактично, йшлося про вивчення феномену паралельного існування двох або ж навіть кількох мовних особистостей у межах одного комунікативного індивіда, та переходу від однієї до іншої у ході переключення мовних кодів. Приводом для цього стали дискусії в Інтернет-виданнях лінгвістів та власні спостереження простих користувачів мережі та учасників Інтернет блогів (“*Are you different person when you speak different language?*”, “*One Individual, Two Identities*”, “*How Switching Language Can Change your Personality*”, “*Change in language alters personality*”). Зокрема, стверджувалося, що зміна мовного коду призводить до зміни особистості, що виявляється у прагматично-мотиваційному та психологічному аспекті мовленнєвої поведінки індивіда. Так, аналізуючи комунікативну поведінку білінгвістичних та бікультурних жінок, які володіють *англійською* (британським варіантом мови) та *іспанською* мовами, дослідники доходили висновку, що комуніканти демонстрували більшу самовпевненість, психологічну незалежність, ба навіть феміністичні настрої, розмовляючи іспанською мовою. Навпроти, послуговуючись англійською, вони звучали менш

упевнено та схилилися до традиціоналізму [7]. Надзвичайно цікавими є спостереження англійського викладача та блогера, який помітив абсолютно відмінне позиціонування та використання невербальних засобів у студентів, які послуговувалися англійською та своєю рідною мовою. Зі свого власного комунікативного досвіду, дописувач стверджував про “розтросення” власної мовної особистості, оскільки він був більш серйозним та ввічливим на *англійській*, комунікабельним та дотепним на *індонезійській*, розмовно-розкутим та схильним до нецензурної лексики на *балійській* [6].

Наразі подібні дослідження залишають більше запитань, аніж відповідей. Відкритим залишається питання: що власне формується у ході вивчення іноземної мови та її субкультури – вторинна мовна особистість чи вторинна мовна компетенція. Чи можна стверджувати, що виникає якесь інше “мовленнєве Я”, яке користується паралельним фондом лексичних одиниць, відмінною концептуальною системою (тезаурусом) і мотиваційною базою водночас? Вимагає подальшого вивчення також і психологічний аспект, а саме – феномен роздвоєння особистостей в комунікантів, які володіють поряд з рідною й іноземними мовами.

Література

1. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика : [Учеб. пособие для студ. Лингв. Ун-тов и фак. Ин. Яз. высш. пед. учеб. заведений] / Гальскова Н. Д., Гез Н. И. – М. : Издательский центр “Академия”, 2004. – 336с.
2. Застровська С. О. Загальне поняття мовної особистості / С. О. Застровська, О. А. Застровський // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ II. Теоретичні засади лінгвістичних досліджень. – Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2011. – С. 159-163.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
5. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посібник / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : ВЦ “Академія”, 2010. – 240 с.
6. Does learning a language can give you a split personality? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lexiophiles.com/english/does-learning-a-language-give-you-a-split-personality>.
7. Language and personality // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.languagelog.ldc.upenn.edu>.